

**Voorstel tot uitbreiding van de Vogelrichtlijngebieden in
Vlaanderen met het gebied
“Voorhaven van Zeebrugge en Baai van Heist”**

**Eric Stienen, Anny Anselin, Koen Devos,
& Eckhart Kuijken**

Oktober 2003
Adviesnota IN.A.2003.197

Instituut voor Natuurbehoud
Kliniekstraat 25
B-1070 Brussel

I. Situering van de opdracht

Dit rapport kadert binnen de vraag van ir. Koen De Smet, afdelingshoofd AMINAL/Natuur dd. 8.10.03 aan het Instituut voor Natuurbehoud om een voorstel te formuleren ter afbakening van de perimeter “Voorhaven Zeebrugge en Baai van Heist” als Vogelrichtlijngebied.

In opdracht van de Groep Planning/Aminal Afdeling Natuur werd in 2002 reeds een adviesnota uitgebracht in het kader van de instandhouding van internationaal belangrijke broedvogelbestanden in de Zeebrugse voorhaven (VAN WAEYENBERGE *ET AL.* 2002). Dat rapport geeft een uitgebreid overzicht van de ligging van de broedkolonies en de aantalsevoluties van de verschillende broedvogels tot en met 2002, van welke gegevens hier eveneens gebruik wordt gemaakt.

Voor de meer recente en additionele informatie over het voorkomen van soorten aanwezig in het gebied “Voorhaven van Zeebrugge en Baai van Heist” werd gebruik gemaakt van de ornithologische databanken beheerd door het Instituut voor Natuurbehoud (bijzondere broedvogels, watervogels en ganzen). Voor de toepassing van de 1%-norm werd gebruik gemaakt van de meest recente schatting van watervogelpopulaties zoals in 2002 gepubliceerd door Wetlands International.

II. Voorafgaande opmerkingen

1) Algemene juridische achtergrond en historische evolutie

In 1979 werd door de Europese Gemeenschap de Richtlijn 79/409/EEG inzake het behoud van de vogelstand uitgevaardigd, beter bekend als de Vogelrichtlijn. Het doel ervan is de instandhouding van alle natuurlijk in het wild levende vogelsoorten op het Europese grondgebied van de lidstaten te bevorderen. Volgens artikel 4 van deze Richtlijn moeten er speciale beschermingsmaatregelen getroffen worden voor de leefgebieden van een aantal vogelsoorten, vermeld in de zogenaamde Bijlage I van de richtlijn. Bovendien moet men ook de rui-, overwinterings- en rustplaatsen van een aantal trekvogelsoorten (o.a. watervogels en ganzen) beschermen. Ook buiten deze beschermingszones moeten de lidstaten zich inzetten om de vervuiling en verslechtering van de woongebieden (habitats) van de soorten te voorkomen.

In Vlaanderen werden in 1988 in uitvoering van deze richtlijn 23 speciale beschermingszones, kortweg Vogelrichtlijngebieden genoemd, aangeduid (Besluit van de Vlaamse Executieve van 17.10.1988). Hierin werd tevens melding gemaakt welke specifieke habitats binnen elk gebied voor bescherming in aanmerking komen. Door het Instituut voor Natuurbehoud werd actief meegewerkt bij het tot stand komen van de officiële erkenning van deze gebieden. In een rapport werd de keuze van elk gebied uitvoerig gestaafd en werd aanvullende informatie verstrekt over te beschermen habitats, reeds bestaande bescherming, gebruik en knelpunten (VAN VESSEM & KUIJKEN 1986).

Door een latere wijziging (aanvulling) bij BVE van 20.09.1996 werd het habitat 'poldergraslanden en hun microreliëf' bijgevoegd voor de vogelrichtlijngebieden 'IJzervallei', 'Het Zwin' en 'Poldercomplex'. Ingevolge een Besluit van de Vlaamse Regering van 23.06.1998 (BS 25/7/1998) werden de begrenzingen van de vogelrichtlijngebieden 'Durme en middenloop van de Schelde' 'Schorren en polders van de Beneden-Schelde' aangepast in het kader van compensatiemaatregelen door het verdwijnen van oppervlakte aangeduid gebied omwille van havenuitbreidingswerken. Hierbij werd de Kruibeekse Polder bij het vogelrichtlijngebied 'Durme en Middenloop van de Schelde' gevoegd.

Ingevolge een Besluit van de Vlaamse Regering van 17.07.2000 (BS 31/08/2000) werd een oppervlakte van de Speciale Beschermingszone 'Poldercomplex' geschrapt ten behoeve van werken in de Achterhaven van Zeebrugge. Ter compensatie werden een aantal zones, gelegen op het grondgebied van de gemeenten Den Haan, Jabbeke en Oudenburg aan het vogelrichtlijngebied 'Poldercomplex' toegevoegd. In 1988 reeds werd door het Instituut voor Natuurbehoud een advies ingediend waarbij er een aantal aanpassingen van de afbakening van bestaande Vogelrichtlijngebieden en een nieuw Vogelrichtlijngebied werd voorgesteld (o.a. ANSELIN *ET AL.* 1998). Deze aanpassingen werden echter nooit uitgevoerd.

Het onderhavige rapport is een voorstel om de huidige Vogelrichtlijngebieden uit te breiden met een nieuw gebied zijnde "Voorhaven van Zeebrugge en Baai van Heist", aangezien het gebied sinds 1988 sterk aan belang heeft gewonnen. Volgens de Europese Richtlijn is iedere lidstaat verplicht om haar nog niet als Vogelrichtlijngebied aangewezen maar hiervoor in aanmerking komende vogelrijke gebieden te beschermen. Dit moet in de eerste plaats gebeuren door het aanduiden als nieuw Vogelrichtlijngebied.

Er moet ten minste voor gezorgd worden dat internationaal belangrijke broedvogelpopulaties en overwinterende watervogelconcentraties, een duurzame bescherming krijgen door het bevorderen van mogelijke herlokaties aanleunend bij al bestaande Vogelrichtlijngebieden en door het stimuleren en ondersteunen van natuurontwikkelingsprojecten.

2) Juridisch advies van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap

Op 4 juli 2003 heeft de Afdeling Juridische Dienstverlening van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap juridisch advies gegeven met betrekking tot de uitbouw van de westelijke voorhaven van Zeebrugge "Aantasting van leefgebieden van bijlage I-soorten van de Vogelrichtlijn die niet zijn aangewezen als speciale beschermingszone in uitvoering van de Vogelrichtlijn" (MLB/SG/IA/2003/0025/LDR).

De belangrijkste conclusies van dat advies zijn dat

- 1) *"de aanwijzingsplicht ook geldt voor leefgebieden die pas na 6 april 1981 zijn gaan behoren tot de naar aantal en oppervlakte voor de instandhouding van de in art. 4.1 en 4.2 bedoelde vogelsoorten meest geschikte gebieden, d.w.z. aan de criteria voor aanwijzing zijn gaan voldoen"*
- 2) *"gebieden die aan die criteria voldoen, aangewezen dienen te worden ongeacht het feit dat zij op kunstmatige wijze zijn tot stand gekomen"*.

Bovendien wordt er in het advies gesteld dat

"het gebied 'Voorhaven Zeebrugge and Baai van Heist' is als Important Bird Area opgenomen in de IBA 2000-inventaris (ANSELIN ET AL, 2000), waarbij zowel voor de populaties Visdiefje, Grote Stern en Dwergstern wordt aangeduid dat deze voldoen aan een ornithologisch criterium van de C-categorie " en "een IBA-gebied dat voldoet aan een criterium van de C-categorie wordt geacht te behoren tot de gebieden die krachtens art. 4.1 of 4.2 van de Vogelrichtlijn dienen aangewezen te worden als SBZ".

Met andere woorden: volgens dit juridisch advies dient het integrale gebied "Voorhaven van Zeebrugge en Baai van Heist" te worden voorgesteld als speciale beschermingszone. Vanuit een ornithologisch standpunt is dit wel degelijk wenselijk, aangezien wetenschappelijke gegevens aantonen dat er geregeld uitwisseling plaatsheeft tussen broedvogels van de westelijke voorhaven van Zeebrugge, het "Sternenschiereiland" langs de oostelijke strekdam van de voorhaven van Zeebrugge en het natuurreserveaat "Baai van Heist".

3) Invulling van internationale verdragen

België heeft de internationale verdragen ondertekend van onder andere RAMSAR (1971), BONN (1979) en BERN (1979), waarin eveneens bepalingen zijn opgenomen voor het nemen van maatregelen ter de bescherming van specifieke soorten en/of van hun woongebieden. Deze criteria werden in onderhavig rapport enkel vermeld waar relevant, zonder ervoor te pleiten om tegelijk de specifieke procedures voor deze Conventies in werking te laten zetten.

III. Ornithologische verantwoording van de afbakening

Het gebied “Voorhaven van Zeebrugge en Baai van Heist” kent een zeer hoge ornithologische waarde wanneer het gaat om broedende vogels. Het behoort nationaal en internationaal tot de belangrijkste voortplantingsgebieden voor kustbroedvogels. Voor vrijwel alle voorkomende soorten kolonievogels (met uitzondering van Bontbekplevier *Charadrius hiaticula*, Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* en Kokmeeuw *Larus ridibundus*) is dit verreweg de belangrijkste zoniëte de enige broedplaats in Vlaanderen (zie tabel 1).

Met uitzondering van Kokmeeuw staan alle in tabel 1 genoemde soorten vermeld op de Rode Lijst van Broedvogels in Vlaanderen. Maar liefst 4 soorten overtreffen ruim de 1%-norm van hun respectievelijke biogeografische populatie (Kleine Mantelmeeuw *Larus fuscus*, Grote Stern *Sterna sandvicensis*, Visdief *Sterna hirundo* en Dwergstern *Sterna albifrons*) en doen dit geregeld (tabel 1). Omwille van het geregeld en in belangrijke concentraties voorkomen van broedende Grote Stern, Visdieven en Dwergsternen, voldoet het gebied “Voorhaven van Zeebrugge en Baai van Heist” aan de criteria voor aanwijzing als speciale beschermingszone in uitvoering van art. 4.1. van de Vogelrichtlijn (deze drie soorten staan in Bijlage I van de Vogelrichtlijn).

Ook het geregeld voorkomen, doch niet in aantallen die de 1%-norm overschrijden, van broedende Zwartkopmeeuwen (eveneens Bijlage I-soort) geeft aanleiding tot aanwijzing van de perimeter als Vogelrichtlijngebied.

Tevens voldoet het gebied “Voorhaven van Zeebrugge en Baai van Heist” als Vogelrichtlijngebied omwille van het belang voor een aantal niet in Bijlage I vermelde soorten, maar die hier geregeld voorkomen in aantallen die meer dan 1% uitmaken van hun respectieve biogeografische populaties. Voor deze niet Bijlage I-soorten moet het gebied dus als ‘meest geschikt gebied’ worden aangewezen. Het betreft hier met name de Kleine Mantelmeeuw als broedvogel (tabel 1) en overwinterende Slobeenden *Anas clypeata* (maximaal 478 individuen). Ook overwinterende Pijlstaarten bereiken er belangrijke aantallen (maximaal 546 individuen), maar bereiken net niet de 1%-norm (maximaal 0,91%). Overigens geldt voor de voorkomende eendensoorten dat het gebied “Voorhaven van Zeebrugge en Baai van Heist” samen met de achterhaven van Zeebrugge als één geheel moet worden beschouwd en als zodanig voor veel meer soorten een belangrijk overwinteringsgebied vormt (geregeld meer dan 20000 watervogels).

De omliningsen van de huidige broedgebieden van Grote Stern, Visdief, Dwergstern en Kleine Mantelmeeuw in de westelijke voorhaven worden aangeduid in Van Waeyenberge *et al.* (2002). Teneinde te komen tot een volledige bescherming van de leefgebieden van bovengenoemde soorten waarvoor aanwijzing als Vogelrichtlijngebied is aangewezen, wordt voorgesteld om binnen het aan te duiden Vogelrichtlijngebied “Voorhaven van Zeebrugge en Baai van Heist” ten minste de volgende habitats te beschermen:

- zoute en brakke waterrijke gebieden met inbegrip van de intertidale zone
- slikplaten en schorren
- natuurlijke of kunstmatig aangelegde zandplaten
- (jonge) zandformaties met duinkarakter of met schaarse begroeiing van pioniersoorten
- spontaan ontstane of ingezaaide grazige vegetaties op zandvlakten

Tabel 1. Schematische voorstelling van het belang van het gebied “Voorhaven Zeebrugge en Baai van Heist” voor broedvogels. In de tabel wordt achtereenvolgens aangeduid het maximum aantal broedparen in het gebied in de periode 1985-2003, het jaartal waarin dit maximum werd bereikt, het percentage van de totale Vlaamse populatie dat in het gebied tot broeden kwam* en het maximale percentage van de totale biogeografische populatie die in het gebied tot broeden kwam (gebaseerd op Wetlands International 2002).

Indien de 1%-norm werd overschreden is tevens aangeduid in hoeveel jaren dit het geval was (= N jaren > 1%). Per soort is tevens aangeduid of zij is opgenomen in de belangrijkste lijsten van de Vogelrichtlijn (Bijlage I), Conventie van Bonn (Bijlage II) of de Conventie van Bern (Bijlage II).

Soort	Max. aant. broedp	Jaar	% Vlaamse popul.	% biogeogr. popul.	N jaren > 1%	Vogel-richtlijn bijl.	Bern bijl.	Bonn bijl.
Kolonievogels								
Bontbekplevier <i>Charadrius hiaticula</i>	9	1996	24%	< 1%			II	II
Strandplevier <i>Charadrius alexandrinus</i>	114	1995	53%	< 1%			II	II
Zwartkopmeeuw <i>Larus melanocephalus</i>	90	2000	3 %	< 1%		I	II	II
Kokmeeuw <i>Larus ridibundus</i>	2390	2001	12%	< 1%				
Stormmeeuw <i>Larus canus</i>	24	2002	52%	< 1%				
Kleine Mantelmeeuw <i>Larus fuscus</i>	4164	2002	67%	2,4%	3			
Zilvermeeuw <i>Larus argentatus</i>	1457	2003	61%	< 1 %				
Grote Stern <i>Sterna sandvicensis</i>	1650	1993	100%	2,9%	9	I	II	II
Visdief <i>Sterna hirundo</i>	2510	2003	84%	4,0%	12	I	II	
Dwergstern <i>Sterna albifrons</i>	425	1997	100%	3,8%	11	I	II	II
Overige broedvogels								
Tapuit <i>Oenanthe oenanthe</i>	3	2003	10%*	< 1%				

* = Het percentage van de Vlaamse populatie is als volgt berekend: gemiddeld aantal broedparen in het gebied “Voorhaven Zeebrugge en Baai van Heist” in de periode 2000-2002 gedeeld door het maximum aantal broedparen in Vlaanderen in dezelfde periode (gegevens afkomstig van databank bijzondere broedvogels IN) en moeten dus als een minimum worden beschouwd. Alleen voor Tapuit is het percentage van de Vlaamse populatie berekend op grond van aantal broedparen in de Zeebrugse voorhaven in 2003.

Referenties

- Anselin, A., D. Paelinckx, K. Devos, M. van Hove & E. Kuijken 1998. Voorstel tot aanpassing van de perimeter van de Vogelrichtlijngebieden in Vlaanderen en tot uitbreiding van het aantal habitats binnen de niet integraal beschermde gebieden. Adviesnota IN.A98/107. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.
- Anselin, A, J-P. Jacob & W. Van den Bossche. 2000. Belgium Pp 103-122 in MF Heath and MI Evans (Eds.) Important Bird Areas in Europe. Priority sites for conservation. 1: Northern Europe. Cambridge, UK BirdLife International (BirdLife Conservation Series N°8).
- van Vessem J. & E. Kuijken, 1986. Overzicht van de voorgestelde speciale beschermingszones in Vlaanderen voor het behoud van de Vogelstand (EG-Richtlijn 79/409/EEG van 2 april 1979). Rapport Instituut voor Natuurbehoud, Hasselt
- van Waeyenberge J., E.W.M. Stienen & E. Kuijken 2002. Toekomstperspectieven voor kustbroedvogels in de voorhaven van Zeebrugge. Adviesnota in het kader van de instandhouding van de populaties van kustbroedvogels. Adviesnota IN.A.2002.231. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.
- Wetlands International 2002. Waterbird Population Estimates: third edition. Wetlands International Global Series 12. Wetlands International, Wageningen.

